

vagy a két esperesi kerület között osztódik szét a könyvtár, vagy pedig mint a két kerület közös könyvtára együttesen kezeltek tovább.

A Társaság tagjai évenként egy meghatározott időben és helyen összejönnek a közös ügyek elintézésére, de a távollévő tagokat is meg kell kérdezni, és a távollévők szavazatai is hozzászámítanak a jelenlévők szavazataihoz.

Ezek volnának 10 pontba összefoglalva a két kerület Olvasó Társasága és Kölcsonkönyvtára szabályai 1834-ből. Egy év híján három évtizedig működött az Olvasó Társaság. 1850-ig, míg Markovits Márton vezette mint könyvtáros az ügyeket, 468 Rf 73 f.-t fordítottak könyvbeszerzésre, amikor pedig Lokcán Pál vette át az Olvasó Társaság könyvtárosi tisztségét, megcsökkent a tagdíj is, és 13 év alatt 200 Rf-t fordítottak könyvekre, összesen tehát 668 Rf. 73 f.-t.

Az Olvasó Társaság először csak latin és magyar nyelvű műveket vásárolt, és csak az 1860-as években kerül sor német nyelvű könyvek vásárlására. A harminc év alatt a Társaság 63 szerzőtől több mint száz kötetet vásárolt, és ezen idő alatt 6 folyóiratot járattott. A könyvek között megtaláljuk a teológia minden ágát. A dogmatika, a morális, az egyetemes jog, a magyar házasságjog mellett ott találjuk a szentek életét tárgyaló köteteket is. A világi történetet egyetlen, Napóleon életét tárgyaló mű képviseli, a többi mind egyházi vonatkozású. Szépirodalom nem szerepel a vásárolt könyvek között, de a magyar irodalom története Toldy Ferenc feldolgozásában élénk érdeklődésre tartott számot.

Az 1834-ben megállapított 10 alapító ponton az idők folyamán lényegesen változtatni nem kellett. Az új tagok miatt legfeljebb a könyvek körözési idejét hosszabbították meg, és Ratkó-Lehotáról még utóbb ment Dereskre, Nagy Csoltóra és Ragályra a körözött könyv. Ragály adta azután vissza a könyvtárosnak, Sajópüspökibe.

BORÓVI JÓZSEF

Az olvasóegyletek a Sárospataki Kollégiumban (1850–1950). A különböző kollégiumokban működött olvasóegyletekről számos tanulmány született már, elsősorban könyvtártörténeti munkák, amelyek az állományt és az egylet szervezeti működését vizsgálták. Kevésbé foglalkoztak azzal a kérdéssel, hogy részt vettek-e, s ha igen, hogyan vettek részt az egyletek az iskolai munkában.

Jelen dolgozatomban a Sárospataki Református Kollégiumban működött olvasótársaságokat igyekszem bemutatni a Sárospataki Református Nagykönyvtárban található kéziratos bizottsági jegyzőkönyvek, kölcsönzési naplók, a vizsgált egyletek nyomtatott katalógusai és a *Sárospataki Református Kollégium Értesítői* alapján.

A Sárospataki Kollégiumban működött olvasóegyletek

„Iskolánkban ‚Szépműegylet‘ czim alatt létezett képző társulata az ifjúságnak pályáját megfutá, ’s általunk egyszerű KÖR czim alatt alakítandó, s a kor igényeivel inkább eggyező társalgási ’s eszmecserélő egyletnek engedett helyet.” – írták 1848. április másodikán az Iskolaszékhez intézett levelükben a Sárospataki Református Kollégium jogász és teológus hallgatói, melyben egy új kör megalapításához kértek engedélyt.¹ Alig két és fél hónap múlva pedig megalapították a KÖR-t.²

¹ 1848. ápr. 2-án kelt, a hallgatóknak az Iskolaszékhez intézett levele Sárospataki Nagykönyvtár Levéltára B./LXX./32 042./79.

² A S. Pataki Ifjak Könyvtárának Jegyző-Könyve 1848. Sárospataki Nagykönyvtár Kézirattára Kt. 3203. (továbbiakban: S.I.K. Jegyzőkönyv I.) 5.

Az alapító okirat szerint feladata az lett volna, hogy az akadémiai ifjaknak a napi tanulás, munka után különböző szórakozási lehetőségeket nyújtson. A fizikai kikapcsolódás segítésére biliárdasztalokat és más játékokat akartak felállítani, igénybe kívánták venni az iskola „testgyakorló intézetét”, amelynek létrehozásához akkor még megalapozott remény fűződött. Az alapítók a régi Szépműegylet hagyományait is követendő, megőrzendő értékek tekintették.

A Szépműegylet a reformkor eszméit valló irodalmi diáktársaságként működött. 1832-ben alapította Szemere Bertalan. Tagjai a magyar nyelv és irodalom ügyét igyekeztek ápolni saját és mások műveinek felolvasásával, megvitatásával. Irodalmi próbálkozásaikból antológiákat jelentettek meg.³ 1834-ben magyar könyvtárat alapítottak, amelynek készletéből – bár az egylet működését 1847-ben betiltották – még 1848 elején is kölcsönöztek könyveket.⁴ A XIX. század több jeles személyisége, pl. Kazinczy Gábor, Tompa Mihály, Erdélyi János is az egylet tagja volt.

Az 1848-ban megalakult új KÖR tehát ennek hagyományait vállalta. Felolvasásokat kívántak tartani és neves embereket meghívni, valamint folyóiratokat és napilapokat járatni, hogy ők és „pályautódaik” ne legyenek lemaradva a kortól, s hogy tudásukat a legfrissebb forrásokból gyarapíthassák. Könyvtár létrehozását is tervezték, amelynek alapjául a Szépműegylet és az Esküdt Deákkal Magyar Könyvtára szolgálhatott.⁵

A terv nemcsak szép, hanem szilárd is volt a közakarát révén, azonban a szabadságharc bukása miatt ténylegesen nem működhetett. Csak 48 évvel később, 1896-ban jött létre egy olyan egylet, amely ezeket a terveket megvalósította: az Akadémiai Ifjak Olvasó Egylete.⁶

Ez a társaság büszkén vallotta, hogy körük a Szépműegylet utódja. Szemere Bertalanról, mint nagy elődjükről beszéltek, akinek a képe ott ékeskedett az egylet egyik termének falán. Szemere-emlékünnepélyt is akartak rendezni, bár ez végül – hiába szorgalmazták minden évben majd egy évtizeden át – rendre meghiúsult.⁷

Az Akadémiai Ifjak Olvasó Egylete három kisebb társaságból jött létre: az Akadémiai Ifjúsági Olvasó Körből, a Casino-egyletből és a Főiskolai Akadémiai Ifjúság Könyvtárából.⁸

A Casino-egyletben biliárdasztalok és egyéb játékok álltak a hallgatók rendelkezésére, az olvasó-egyletben a legjelentősebb folyóiratokat, hírlapokat olvashatták a hallgatók. A Főiskolai Akadémiai Ifjúság Könyvtára, vagy ahogy a jegyzőkönyvükben állt: „Sárospataki Ifjak Könyvtára” pedig a Szépműegylet és az Esküdt Deákkal Magyar Könyvtárának egyesítéséből létrejött gyűjtemény volt.

Miért kellett több kisebb egyletként működnie a korábban elképzelt társaságnak? Milyen volt a kapcsolat a körök között, mennyire építettek egymásra, s miért éppen 1896-ban egyesültek?

³ *Panthenon*. Zsebkönyv. A' S. Pataki Magyar–nyelvmívi Társaságtól. I. 1834. S. Patakon, Nyomtatott Nádaskay András által.

Parthenon. Zsebkönyv. Kiadja a' Sáros-Pataki Magyar Társaság. Szerk. ORMÓS László. II. S. Patakon, Nyomatta Nádaskay András 1837.

⁴ BODOLAY Géza: *Irodalmi diáktársaságok. 1785–1848*. Bp., 1963. MTA, 329.

⁵ Az egyleti könyvtárakra vonatkozó adatokról l.: SZENTIMREI Mihály: *Az esküdt deákok magyar könyvtára. Közművelődési könyvtár Sárospatakon a reformkorban*. = MKsz 1980. 1. sz. 15–32., BODOLAY Géza: *i. m.* 435–437.

⁶ Az A.I.O.E.-ről lásd: *A Sárospataki Főiskolai Ifjúsági Egylet alapszabályai és tanácskozási rendje*. Sárospatak, 1897. 12 l.; *A Sárospataki Ev. Ref. Főiskolai Akadémiai Ifjúsági Olvasó-Egylet könyvtári leltára és alapszabályai*. Sárospatak, 1906.; *A Sárospataki Ev. Ref. Főiskola Értesítői 1896–1950*. (Továbbiakban Ért.)

⁷ Akad. Ifj. Olv. egylet 1896. szept.-től 1918. jún. 9-ig. Sárospataki Nagykönyvtár Kézirattára Kt. 3205. (továbbiakban 3205. jk.) 178–179.

⁸ A Sárospataki Ifjak Könyvtára 1851-ben jött létre, a Sárospataki Ifjak Olvasó Köre 1854-ben. A Casino-egylet alakulásáról pontos adatok eddig nem kerültek elő. Erről l.: Ért. 1894/95. 182–184. Az A.I.O.E. létrejöttéről részletesen az Ért. 1896/1897.-ben olvashatunk (121.)

Már az 1848-as forradalom előtt figyelték az osztrák hatóságok a sárospataki iskolát, nem véletlen, hogy a Szépműegylet működését hatóságilag tiltották be 1847-ben.⁹ A szabadságharc bukása után pedig – nehogy újabb „lázítókat” neveljen a Kollégium, – még inkább megpróbálták a „rebellis érzelmeket” fékentartani. Ilyen körülmények között nem lett volna szerencsés, ha egy olyan kör kezdi el működését, amely 1848 nyarán jött létre. Viszont az akkor elképzelt egyelet életben akarták tartani, így – több kisebb társaságként – megvalósíthatták a korábbi törekvések jó részét a hallgatók, igaz, a hatóságok is könnyebben áttekinthették az egylet ügyeit, igényük szerint ellenőrizhették azok tevékenységét.

A kezdeti időben (az 1850-es években) az egyleteknek ki kellett jelölniük saját területüket, határaikat. Kialakult a munkamegosztás, pl. az olvasóegylet nem tartott külön könyvtárat, a könyvtár viszont nem járatott folyóiratokat, az olvasóegyletbe járó lapokat köttette be, s helyezte el saját állományában.

Ez a gyakorlat később is megmaradt, bár voltak kisebb összezdüléseik, általában az anyagiak miatt. A körök együttműködését olykor nehezítette viszonylag nagy önállóságuk, külön életet éltek saját törvényekkel, felügyeleti bizottsággal, pénzalappal, támogatókkal, így elsősorban önmagukra számítottak, s csak kisebb részben a többi egyletre.

Miért éppen 1896-ban egyesültek? A millennium évében a nemzeti érzést, az 1848-as forradalmat büszkén vállalhatták a pataki diákok. Éppen megfelelő időpont volt az amúgy is érintkező körök egységbe olvadására.

A három kör közül legjelentősebb szerepe a könyvtárnak volt. A Casino-egylet a tanulás utáni szórakozást segítette. Az újságolvasó-egyletben a lapok többnyire a fennálló hatalmi érdekeket szolgálták, így a diákok gondolkodásának alakításában nem vállalhattak kiemelkedő szerepet.

Viszont elég a könyvtár állományát megvizsgálni, máris következtetni lehet, miféle eszmék hatottak a jogász és teológus hallgatókra. Ha pedig a könyvtáregylet szabályait olvassuk, kirajzolódik, milyen feltételeket szabtak a diákok egymással szemben, milyen viselkedési követelményeknek kellett megfelelniük a diákoknak a Sárospataki Ifjak Könyvtárában, illetve az Akadémiai Ifjak Olvasó Egyletében.

A Sárospataki Ifjak Könyvtára és az Akadémiai Ifjak Olvasó Egylete könyvtárai

A könyvtárak működéséről. Az olvasóegyletek kölcsönzőkönyvtárak voltak, amelyeket a tagok meghatározott rend szerint használhattak. Meg volt szabva, hogy a különböző dokumentumok milyen hosszú ideig maradhattak egy-egy olvasónál (ez szépirodalmi művek esetében 7, tudományos munkánál 14 nap volt), mint ahogy az is, hogy egyszerre csak egy könyvet vehetett ki egy-egy diák, s újat csak akkor választhat, ha az előzőt visszavitte.

A szigorú szabály oka az volt, hogy a Sárospataki Ifjak Könyvtárában, illetve később az Akadémiai Ifjak Olvasó Egyletében nem voltak duplumpéldányok. Előfordult ugyan, hogy az új könyvek közül az osztályozás során egy kötet nem a megfelelő raktári helyre került, így – gondolván, hogy nincs még meg, megvették újból, de ez csak ritkán fordult elő.

A könyveket zárt raktárban őrizték, ide a könyvtárnokon és esetleg a segédkönyvtárnokon kívül más nem léphetett be. A kölcsönözni kívánt könyv kiválasztása katalógus alapján történt.

A Sárospataki Ifjak Könyvtára tagjai betartották a szigorú használati rendelkezéseket, és az Akadémiai Ifjak Olvasó Egyletében is elfogadták egy ideig a megszorításokat. Később az önként vállalt fegyelem bomlott, az első világháború idején sok könyv került ki az állományból úgy, hogy a diákok véletlenül maguknál felejtették, amikor távoztak az iskola kötelékéből. Erről tanús-

⁹ BODOLAY Géza: *i. m.* 56–57.

codik egy bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 1920. június 20-i bejegyzése: „A könyvek ügyében jelenti, hogy azoknak beadására nézve megtette a szükséges intézkedéseket.”¹⁰

A „szükséges intézkedések” nem bizonyultak megfelelőnek, 1920 novemberében bizottsági határozatot hoztak a könyvek visszaszerzésére:

„A bizottság elhatározta, hogy mindazokat, kiknél meg az előző évekről könyv van kint, ajánlott levélben értesíteni fogja, hogy azonnal küldjék el, s akik ezt nem tennék, minden hét elteltével 1 K büntetést fizessenek. Figyelmezteti a bizottság a könyvtárnokot, hogy mindezeket s mindazokat, akik ezután fognak könyveket kivinni és azt rendes időben nem hozzák be, az alapszabályokban előírt büntetéssel sujtsa és a könyvtárnok kérje azokat, akiket ajánlott levélben fog értesíteni, hogy a levél elküldésének díját is térítsék meg.”¹¹

Ennek köszönhetően 1921 nyarára az „1903 óta kint levő 396 kötetből 106 kötete behozott.”¹²

Bár a Kollégium Nagykönyvtárában katalóguscédulát használtak, a könyvtár-egyletek ettől eltérő rendszert választottak.

A Sárospataki Ifjak Könyvtárában kezdetben a könyvtárnok egyszerűen egy listát helyezett el a kölcsönzőhelyiség falán, ez alapján választhattak olvasnivalót a hallgatók. „Az ifjuság könyvtárába lévő könyvek címzeinek leírása minden olvasni szerető egyénnek ajánlatik.” – döntötte el 1852-ben a könyvtár-egylet választmányja.¹³ A jegyzék alapján a könyvtárnoknak megmondták a könyv címét, raktári jelzetét, s az odaadta nekik a kívánt művet, beírván a könyvtári naplóba, ki mit vitt el.

Míg 400–500 kötet volt az állomány, még le is írhatta mindenki magának a címeiket. Mikor már 1000 felé közeledett a művek száma, ez szinte lehetetlenné vált. 1866-ban ezért döntést hoztak:

„Indítványoztatott, hogy a könyvtárnok az ifjusági könyvtárban található könyvek leltárát nyomassa ki az olvasó tagok számára viszonyos mennyiségben. – Ezen indítvány örömmel elfogadtatott, s a kinyomtatandó példányok száma 500-ra, és egy példányért a tagoktól fizetendő díj 10 krajczárra határozatott.”¹⁴

Ez hosszú időre megfelelőnek bizonyult, s még az 1896-os olvasó egyletben is nyomtatott katalógus alapján kölcsönöztek. A kötetek szakrend szerint voltak felsorolva, amely megegyezett a raktári renddel.

Az állomány alakulása.

„Az intézet céljait elő segítő eszközök leendnek: I. Egy magyar könyvtár, mely az eddigi szépműegylet és a' képviselőtestületre szállott eddigi Eküdttdiák kar ezenel egyesített két könyvtárából állott elő, mellybe kizárólag magyar tudományos és szépirodalmi jobb munkák szerzendők be, hogy a' mennyire lehet értékehez képest lassanként mind az eddigi megjelentekből még hiányzó, mind az ezután megjele-

¹⁰ S.pataki ifjuság olvasóegyletének jegyzőkönyve készítette 1861. október 15. Hiba! A hivatkozási forrás nem található. 1861–1925. Hiba! A hivatkozási forrás nem található. Sárospataki Nagykönyvtár Levéltára Kee. I. 21. (továbbiakban Kee I. 21.) 1920. jún. 10. 4. pont.

¹¹ Kee I. 21. 1920. nov. 16. 7. pont.

¹² Kee I. 21. 1921. jún. 24. 6. pont.

¹³ S.I.K. Jegyzőkönyv I. 19.

¹⁴ S.I.K. Jegyzőkönyv I. 123.

nendő magyar szépirodalmi jobb művek tellyes gyűjteményét bírhasa, és csak azon esetben szerzendők külföldi művek, ha költség feleslege jutna ezekre is.” – olvashatjuk a Sárospataki Ifjak Könyvtára első jegyzőkönyvének harmadik oldalán, az 1848. június 20-án kiadott alapító okirat jegyzőkönyvi másolatában.¹⁵

Nem deríthető ki pontosan, mikor másolták be az alapítási okiratot a jegyzőkönyvbe, vagyis már 1848-ban, vagy netán csak utólag, 1851–52 körül. A negyvennyolcas KÖR-rel való azonosulás mindkét esetben nyilvánvaló, tényszerűen kimutatható. (A KÖR alapítását követő két–három évben, a közvetlen megtorlás idején nem regisztráltak érdemi tevékenységet, eseményt.) A jegyzőkönyv címe is ezt mutatja: „A S. Pataki Ifjak Könyvtárának Jegyző-könyve 1848.” Kötődésüket még egy tény jelzi: 1865-ig nem készítették el a könyvtár törvényeit, az 1848-ban rögzített szabályokat tekintették érvényesnek.

A kezdeti könyvállomány négyszáz–négyszázötven kötet lehetett, a könnyebb áttekinthetőség érdekében mégis már 1852 ót csoportosították a könyveket. Antalfi János könyvtárnok javasolta, hogy „folyószámmal megjegyezzék”, azaz raktári jelzetet adjanak a köteteknek, s hogy hat osztályba csoportosítsák a gyűjteményt: 1. Folyóiratok és újságok. – 2. Színművek és versek. – 3. Regények és beszélek. – 4. Szépirodalmi vegyes munkák és utazások. – 5. Történeti, politikai, földirati művek. – 6. Bölcsészeti, nyelvészeti, természeti munkák.¹⁶

Ez a szakrend 1865-ben módosult, nyolc csoportot képeztek az állományon belül, s ebben a felosztásban közölték az állományban található kötetek listáját a bizottsági jegyzőkönyvben. A folyóiratok az új szakrendből kikerültek, a nyolc csoport a következőképpen alakult: 1. Regényfélék. – 2. Vegyesek és költemények. – 3. Színművek. – 4. Tudományos könyvek. – 5. Utazások. – 6. Jog és történelem. – 7. Teológia. – 8. Német könyvek. A szakrend egyúttal az osztályozási rend is volt, s lényegében nem változott egészen az Akadémiai Ifjak Olvasó Egyletének megszűnéséig, annyiban módosult 1888-ban, hogy a szépirodalmi műveknél különbséget tettek magyar és külföldi között.

Az állomány 1865-re 1572 kötetre szaporodott, akkortól évi 100–200 kötet volt a gyarapodás. 1897-ben tették közzé az Akadémiai Ifjak Olvasó Egyletének nyomtatott katalógusát, amelyben több, mint 400 cím található. Az 1906-ban megjelent új, bővített kiadványban már 5000 felett van a könyvek száma. Az első világháború után 1923-ban készült leltár 6966 címet sorolt fel, s közli: „Hiányzik 690”.¹⁷ Tehát összesen közel 7500 mű lehetett a világháború előtt a könyvtár állománya.

Ha az állomány összetételének alakulását nézzük, jól kirajzolódik a teológus és a jogász hallgatók érdeklődésének változása.

Elsősorban a szépirodalmi művek száma emelkedett, bár a jogi és teológiai szakkönyvek száma is jelentősen szaporodott a vizsgált időszakban. A kor legnevesebb magyar és külföldi alkotóinak, tudósainak a legfrissebb művei megtalálhatók voltak az egyleti könyvtárakban már a kezdetektől fogva, s egészen az 1920-as évek második feléig nagy gondot fordítottak beszerzésükre. A 20-as évektől kezdve egyre kevesebb pénz futott új könyvek vásárlására, ezért az állomány gyarapításakor főleg szépirodalmi műveket vettek, s a jogi és a teológiai munkákat más egyleti és szeminárium könyvtárak vásárolták meg.

¹⁵ S.I.K. Jegyzőkönyv I. 3.

¹⁶ S.I.K. jk. I. 17.

¹⁷ Az akad. ifj. Olvasó-Egylet Könyvtárának sorszám szerinti katalógusa Reinhard Béla ifj.könyvtárnok. Felvéve az 1922/23. isk. év végén lévő állapot szerint. Beirta Makó Dezső könyvtárnok. Sárospatak 923 december havában. Sárospataki Nagykönyvtár kéziratára Kt./a. 136. utolsó lap.

A beszerzendő könyvek kijelölésében az egész ifjúság részt vett, mindenki tehetett javaslatot könyvrendelésre, s a kiválasztottakat a rendelkezésre álló pénzmennyiségtől, illetve a dokumentum fontosságától függően rangsorolták. Mivel az iskolán kívüli önművelés segítője volt az olvasóegylet, úgy válogatták meg a vásárolandó könyveket, hogy az állomány segíthesse a hallgatókat a tanórákra való felkészülésben, tudásuk elmélyítésében.

A folyóiratokról. Az Akadémiai Ifjak Olvasó Egyletébe folyóiratok és napilapok is jártak. Ezek a könyvekhez hasonlóan a hallgatók széleskörű érdeklődéséről tesznek tanúbizonyságot. A korban jelentős összes hírlap és folyóirat (általában 40–50 féle) járt az egyletnek. Ezek politikai, szépirodalmi, egyházi, tudományos és élclapok voltak, az akkori közéletről hű tájékoztatást nyújthattak.

A megrendelő lapok körét az évente választott bizottság állította össze, de a tagok is tehettek javaslatokat.

A napilapok megrendelésénél ügyeltek arra, hogy a kormány és az ellenzék politikájáról is tájékozódhassanak, hogy az egyletben egyik se kaphasson túlzott hangsúlyt. A teljesség igénye nélkül is érdemes néhány lapot kiemelni ennek bizonyítására.

A politikai lapok közül megtalálható volt mindig a *Magyar Hírlap*, a *Pesti Napló*, a populáris stílusú *Budapest* és az este megjelenő s a társadalmi problémákra (pl. a zsidóság vagy a németek helyzete, a polgárság és az arisztokrácia ellenesség stb.) érzékenyen reagáló *Magyarország*. A *Budapesti Napló*, – az értelmiség és a fővárosi felső középosztály lapja – amelyben a századelő fiatal írói és költői is publikáltak, szintén járt az egyletnek. Előfizettek az *Egyetértésre*, amely a régi vágású nacionalista közírás megtestesítője volt. Járt a *Budapesti Hírlap*, s a kor legjelentősebb napilapja, a *Pesti Hírlap* is, amely a liberális nagyvárosi polgárok magas színvonalú újsága volt, az utóbbi a kormánytól és a pártoktól független tájékoztatást tűzte ki célul.

A hetilapok közül megrendelték a *Vasárnapi Újságot*, amely az egyik legkedveltebb, népnemzeti szellemű képes családi lap volt. Ennek szerkesztői a köznevelést is fontosnak tartották. A Herczeg Ferenc szerkesztésében megjelenő, az úri középosztály számára készített irodalmi és családi hetilapot, az *Új Időket* is előfizették, akárcsak a *Hét* című lapot. Az 1900-ban indított *Huszadik Századot* szintén olvashatták az egylet olvasótermében a hallgatók, de konzervatív ellenlábását, a *Magyar Figyelőt* is kézbe vehették. Tolnai Simon nagyszerű heti periodikája, a *Tolnai Világlapja* is hozzáférhető volt, akárcsak a *Nyugat*, a hangsúlyozottan magyaros *Ország-Világ* és a német nyelvű *Illustrierte Zeitung* is.

A tudományos szaklapok az Akadémiákon tanított tárgyak ismeretkörének bővítésére szolgáltak, tehát elsősorban humán jellegűek voltak. A *Jog*, illetve a *Jogtudományi Közöny* a Jogakadémia hallgatói számára volt hasznos olvasmány.

Egyházi jellegű periodikák közül többek közt a *Lelkészegetesület* és a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* járt, valamint az egyes nagy református régiók egyházi lapjait is megrendelték.

A *Századok* mindenki érdeklődésére számíthatott. Egy természettudományos folyóiratot is járattak, a *Természettudományi Közönyt*.

Az ifjúsági lapok közül előfizettek a *Sárospataki Ifjúsági Közönyt*, és járatták pl. az *Egyetemi Lapok* és a *Jogász* című folyóiratot is.

Kedveltek voltak az élclapok is, a kormánypárti *Borsszem Jankót* és *Üstököst* és az ellenzéki *Mátyás Diákot* és *Bolond Istókot* is előfizették. A német nyelvűek közül a *Fliegende Blättert* járatták.

Mivel sem az „olvasó-teremben”, sem a raktárban nem volt annyi hely, hogy az évi 40–50 féle folyóiratot összegyűjtve tárolják, a napilapokat és egyes folyóiratokat elárverezték, amelynek módját 1898-ban határozták meg:

„Szőnyegre kerülván a múltévi lapok elárverelése, ezzel kapcsolatban egy indítvány merül fel, melynélfogva a múlt évi lapok elárverelésének megejtése alkalmából a jelenévi napi lapok is árvereltessenek el előzőlegesen oly módon, hogy a vevők a lapokat megjelenésük után bizonyos rövid idő múlva átvehessék – bizottság az indít-

ványt elfogadja s határozatilag kimondja, hogy a múltévi utófélévi elárverelendő lapokkal együtt a jelen évi napi lapok szept–febr-számai szintén eladassanak, jogot adva a vevőknek arra, hogy 2 nappal megjelenésük után megvevett lapjaikat átvehetik...”¹⁸

A jelentősebb folyóiratokat azonban összegyűjtötték, s ha hiányosnak bizonyult valamely évfolyam, kiegészítették a főiskola Nagykönyvtárának duplumából.

Többször is előfordult, hogy valamilyen oknál fogva egyes lapokat kitiltottak az egyletből. Ezt mindig közgyűlés döntötte el, csak akkor történt ilyen, ha valami túlságosan megbotránkoztató, személyt vagy elvet sértő cikk jelent meg a lapban.

Mivel 1923-ban megszűnt a Jogakadémia, inentől kezdve jogi folyóiratokat nem járattak az egyleti könyvtárba. Az előfizetett politikai és élclapok száma is csökkent, helyezett a teológiai szaklapok száma ugrásszerűen nőtt, s nemcsak a magyar, de a külföldi testvéregyházak református folyóiratai is megtalálhatóak voltak az egyletben a két világháború közötti időszakban.

NAGY JÚLIA

A Szép Szó időrendjéhez. A magyar sajtótörténet rosszul áll monográfiákban; legfontosabb 20. századi irodalmi folyóirataink monografikus földolgozása jórészt máig hiányzik.¹ Majdnem egyedüli kivétel a *Válasz*, amelyről immár két (kis)monográfia is szól² (igaz, ezek sem hibátlanok), de a *Válasz* egykori legnagyobb ellenlábásáról, az „urbánus” *Szép Szóról* (1936–1939) például már csak tanulmányok szólnak.³ Pedig a *Szép Szó* egy korszakos jelentőségű nagy költőnek, József Attilának és egy jelentős irányzatnak egyaránt elsődleges fóruma volt; jelentősége ma már kétségtelen. A fölmerülő gondolkodástörténeti problémák azonban, úgy látszik, nehezek, a forrásadottságok pedig rosszak. Így egy igazán alapos *Szép Szó*-monográfiához még sok előmunkát szükséges.

Az alábbiakban ezt a munkát szeretném segíteni, egy – kronológiai biztonságot adó – adatsorral.

A JATE Központi Könyvtárának folyóiratosztálya ugyanis őrzi a *Szép Szó* úgynevezett ügyészégi kötelezpéldányait. Ezeket, mint ismeretes, a folyóiratot előállító nyomda a lap kinyomtatásának napján köteles volt beszolgáltatni a sajtórendészeti felügyeletet ellátó királyi ügyészségre. Ott a soros ügyész átvételi keletbélyegzővel s nevével látta el a példányt, majd – meghatározott időn belül – végigolvasta a lapot, van-e benne valami jogszabályba ütköző. Ha volt, akkor az inkriminált szám, illt. közlemény ellen megindult az eljárás; ha nem, akkor a folyóiratot – némi várakozási idő után – leadták a gyűjtésükre kijelölt könyvtárnak. (Ez a könyvtár a húszas évek közepétől 1938 végéig a szegedi Egyetemi Könyvtár volt.) Az ügyészégi kötelezpéldányoknak sajtótörténeti szempontból két nagy hozadéka van. Kiderül belőlük a nyomdai előállítás befejezésének pontos időpontja (napja), s kiderül, inkriminált-e valamint a folyóiratban az ügyészség.

Most a megjelenési időpontokat veszem számba, az ügyészi inkriminációkra itt csak utalok.

¹⁸ 3205.jk. 1898. szept. 13. 4. pont

¹ Vö. MONOSTORI Imre: *A „Tiszatáj” fél évszázada*. = *Tiszatáj* 1997. 3. sz. 124.

² K. NAGY Magda: *A Válasz*. Bp. 1963., SZÉCHENYI Ágnes: *„Sznobok és parasztok”*. *Válasz 1934–1938*. Bp. 1997.

³ Vö. újabban pl.: József Attila és a *Szép Szó*. Szerk: HEGYI Béla és TARJÁN Magda. Bp. 1987., AGÁRDI Péter: *Utószó*. In: *A Szép Szó 1936–1939*. Bp. 1987. 567–582., VÁGVÖLGYI B. András: *A testet öltött érv. A „Szép Szó”-ról*. = *Irodalmi Újság* 1988. 2. sz. 21., LENGYEL András: *A liberalizmus újraalapozásának kísérlete. A Szép Szó történetéhez*. = *Jelenkor* 1989. 3. sz., újraközlve: Uő.: *Törésvonalak*. Bp. 1990. 131–151., LENGYEL András: *A lapgründoló József Attila. A Szép Szó megindításának előkészítése*. In: Uő.: *A modernitás antinomiái. József Attila tanulmányok*. Bp. 1996. 137–161.